

Schillers 'Die Braut von Messina' og Harald Kiddes 'Jærnet'*

Harald Kiddes roman *Jærnet* (1918) er som bekendt det eneste fuldførte bind af en planlagt tetralogi, hvis øvrige dele skulle have titlerne 'Guldet', 'Ilden' og 'Ordet'. Nok lader enkelte træk hist og her i *Jærnet* læseren ane hvad de følgende bind kunne tænkes at bringe; men bortset fra selvfølgeligheder (rivaliteten mellem Steffan og Brynte om Susanna) eller yderst vage antydninger er der så godt som ingen faste holdepunkter. *Ordet* skal forløse, så meget kan dog siges; men betyder guldet en forædling i forhold til jærnet (p. 235), eller er det symbol på en yderligere trælbinding af mennesker for mammons skyld? Og hvor skal *Ilden* placeres? Skal tetralogien forstås på baggrund af det kulturelle chok, som 1. verdenskrig var? Spørgsmålene er mangfoldige og svarene utilfredsstillende.

Kidde satte imidlertid som motto for bogen et citat »Wo das Eisen wächst in der Berge Schacht, da entspringen der Erde Gebieter« fra Schiller, nærmere betegnet fra 'Die Braut von Messina' (I,3). Her diskuterer de to halvkor – efter antikt mønster – Messinas ulykkelige situation: Fyrsten er død, og hans to sønner bekriger hinanden, indtil det lykkes deres moder Isabella at forlige dem.

Korene fastslår, at når fyrsterne kæmper, skal tjenerne sætte deres liv på spil; men fyrsterne tilhører en fremmed slægt. Hvorfor – spørges der – kan vi ikke leve i fred og velstand i stedet for at føre den fremmede slægts krige? Landet kan jo ikke beskytte sine børn. På den anden side: »Nicht wo die goldene Ceres lacht/ und der friedliche Pan, der Flurenbehüter,/ Wo das Eisen wächst in der Berge Schacht,/ da entspringen der Erde Gebieter« (v. 224-27) – men når alt kommer til alt: »Die fremden Eroberer kommen und gehen/ Wir gehorchen, aber wir bleiben stehen« (v. 253-54). I den følgende scene advarer Isabella sine sønner om, at de tilhører en fremmed slægt, og at de kun er tålt af folket.

Modsætningen mellem fremmed og indfødt er væsentlig i Kiddes Värmland. Steffans moder er dansk og hades af damerne i Filipstad for sit sprog, sin påklædning og øvrige levevis (p. 34); Brynte er først for få år siden kommet til byen (p. 18), og går vi længere tilbage i tiden, er både Susannas og Steffans fædrene slægt indvandret: Navnene Du Pont og de Besche viser det klart. I det hele taget var og er mange af jærnets folk af fremmed oprindelse, først og fremmest Finner og Walloner. De indfødte på egnen bliver økonomisk afhængige af minerne og må derfor underordne sig de indvandrede; men de gentagne hentydninger til egnens første konge og opdyrker, Olof Trätälja, d.v.s. træfælderren,¹ viser, at skov- og agerbrug var egnens gamle erhverv, medens den anmasende minedrift føles som et fremmedelement.

Schillers spørgsmål i Messinensernes navn – hvorfor kan befolkningen ikke leve i fred og velstand i stedet for at føre de fremmedes krige – kunne have været lagt i munden på den række veteraner fra Karl XIIs, fra Hattenes, fra Gustav IIIs og Gustav IV Adolfs krige, der som krøblinge lever på Djursäter efter mangeårigt krigsfangenskab i Rusland. De adlød af nødvendighed; man svigtede dem, deres ofre var forgæves og gengav ikke Jorden dens tabte hellige

glød.² De er levende illustrationer af Schillers påstand om, at krig skaber mod, og at krigen er »der Beweger des Menschengeschicks« (v. 880).

Om de stores forræderi over for de små taler Schiller allerede: »... Denn wenn der Mächtige des Streits ermüdet,/ Wirft er behend auf den geringen Mann,/ Der arglos ihm gedient, den blutgen Mantel/ der Schuld, und leicht gercinigt steht er da/ ...« (Braut von Messina v. 1781-84).

Schillers modsætning mellem på den ene side den indfødte befolkning og dens fredelige næringsveje, på den anden side de fremmede herskere og deres krige lader sig som vist uden vanskelighed overføre til Kiddes roman. Ikke nok med det, den kan anvendes som ordnende princip i *Jærnets* tilsyneladende kaotiske tekst. Det vil derfor være rimeligt kort at gennemgå resten af Schillers drama for om muligt at finde andre nøgler til forståelsen af Kiddes roman.

De to sønner – Manuel og Cesar – af Messinas fyrstepar er begge forelskede, i Manuels tilfælde i en ung pige, der opdrages i et kloster. Hun gengælder hans følelser, og da hun den følgende dag skulle gives tilbage til sin familie, stjal Manuel hende ud fra klostret. Koret udtrykker sin bekymring, idet også den tidligere fyrste (Manuels fader) havde røvet sin brud, hvis fader udøste forbandelser over hans hus (I,7).

Beatrice – Manuels elskede – bliver fundet alene af Cesar. Denne har set hende ved sin faders begravelse, har siden søgt efter hende, røber nu sin identitet og erklærer hende sin kærlighed. Koret bryder ud i en hyldest til Messinas kommende fyrstinde, medens Beatrice udtrykker rædsel over ufrivilligt at blive indviklet i fyrsteslægtens onde skæbne. Koret fremhæver fyrstens ret til den smukkeste brud (II, 2-4).

De nu forsonede brødrers moder, Isabella, afslører, at brødrene har en yngre søster. Da Isabella ventede sit barn, havde hendes gemal en drøm: En lilje voxede op mellem to laurbærtræer; men liljen blev til en flamme, der opbrændte træerne. Ifølge drømmens tydning var træerne de to sønner og liljen en datter, der skulle ødelægge dem begge. Fyrsten gav derfor ordre til, at barnet skulle dræbes, hvis det blev en pige. Isabella havde imidlertid også en drøm, der gik ud på, at datteren ville forene sønnernes strid i glødende kærlighed. Hun foregav derfor at have ladet den lille pige dræbe, men overgav hende til et kloster til opfostring (II,5).

Noget senere røber Manuel sin identitet for Beatrice; Cesar kommer nu til, ser Manuel og Beatrice i hinandens arme og dræber Manuel (III, 3-4). Beatrice erfarer af sin moder Isabella, at hun er Messinas fyrstinde, hvilket ryster hende på grund af slægtsforbandelsen (IV,3). Isabella opdager nu, at Manuel er død: »... Ermordet liegt mir der geliebte Sohn,/ und von dem lebenden scheid' ich mich selbst.. Er [Cesar] ist mein Sohn nicht – Einen Basiliken/ Hab ich erzeugt, genährt an meiner Brust,/ Der mir den bessern Sohn zu Tode stach...« (v. 2496-2500). Cesar beder Beatrice sørge med sig og begrave ham sammen med Manuel; han erkender, at Isabella altid har foretrukket Manuel. Koret lovpriser den, der i tide redder sig ud af lykkens omskiftelser (IV, 6-7) og prøver at tale Cesar fra tanken om selvmord; men han har taget sin beslutning: »Den alten Fluch des Hauses lös' ich sterbend auf,/ Der freie Tod nur bricht die Kette des Geschicks« (v. 2640-41). Isabel-

la søger at udsone sig med Cesar for at få ham til at afstå fra selvmordet; men Cesar er ubøjlige: »Ein mächtiger Vermittler ist der Tod« (v. 2702). Han afviser tanken om resten af sit liv at leve som bodfærdig med brudt hjerte og om altid at skulle lide under at se andres glæde; men han fastslår, at døden virker rensende. Efter forgæves at have appelleret til Cesar om at opgive selvmordet for at han kan beskytte sin moder (IV,9) prøver Isabella nu ved Beatrice at få ham til at afstå fra sit forehavende. Cesar vakler; men da Beatrice tilbyder at ofre sig i stedet for Cesar for at forsonc Manuel, afviser han det. Cesar vil ikke unddrage broderen det offer, han skylder ham; Beatrice græder ikke kun for Manuel, men også for Cesar, der nu dræber sig med ro i sindet. Koret kan ikke afgøre om Cesars skæbne bør prises eller beklages, men konkluderer: »Diess Eine föhl ich und erkenn es klar,/ Das Leben ist der Güter höchstes nicht,/ Der Uebel grösstes aber ist die Schuld« (v. 2837-39; IV, 10).

Nogle af de emner, som Schiller berører i *Die Braut von Messina*, har interesse for *Jærnet*: Fjendskabet mellem brødrene, ofret (eventuelt med døden som sonoffer for en skyld), den unge kvindes rolle, samt som nævnt modsætningen mellem fremmed og indfødt.

Efter at Cesar har røbet sin identitet og sin kærlighed for Beatrice hylder koret hende (v. 1174-81): »Heil dir, o Jungfrau,/ Liebliche Herrscherin!/ Dein ist die Krone,/ Dein ist der Sieg!/ Als die Erhalterin/ Dieses Geschlechtes,/ Künftiger Helden/ Blühende Mutter begrüß ich dich!...« Uden dog at direkte verbale lån kan påvises omskriver Kidde flere steder denne hyldest i sin skildring af Lucianatten og Susannas kroning. Steffan havde fortalt om den danske folketro, at en ung pige ved midnat i Lucianatten skulle kunne se sin tilkommende brudgom i spejlet (p. 310); Susanna ville prøve det. Hun ønskede samtidig at bære 'Himmelkronen', der oprindeligt havde smykket et Jomfru Maria-billede, men som nu i generationer havde været anvendt som brudekrone. Steffan tøver et øjeblik med at hjælpe hende med at hente den, men siger så til sig selv: »Jo, Susan, just med den [kronen] om din Pande skal du kræve Gud for dem [de døde]! Nej, kræve Gud af ham selv! Under den skal du føde den nye Jord og Slægt! – Jacobschölderne satte Guds Moders Krone på deres Brude, Gud tog den tilbage som ene sin – kron dig med den og fød ham under den som Gud: Retfærdighed, Evighed!« (p. 312).

Kronen sammenlignes med den hellige Gral, og dens guld er »Guld af Jærn, det frelste Jærn – Miraklet: det evige Blod«. Steffan ser i Susannas træk »de hundrede Brudes Ansigter, Slægtens Mødres, og hin førstes, Evighedens«, og hun er vor Maria (p. 314). Andre udtryk bringer også lovprisningen af Beatrice i erindring: »Dronningen, deres og alle Slægters, en og den samme, usårlig, udødelig!« (p. 324) og »Slægternes Dronning, Elskerinden, Moder til os og vore Børn« (p. 325).

Selv om Kidde synes at tage sit udgangspunkt i hyldesten af Beatrice som slægtens beværer og moder til kommende helte, går han et skridt videre: Susanna forener i sig de tidligere generationers mødre i slægten og Jomfru Maria; men samtidigt skal hun blive moder til en ny slægt med Steffan som fader.

Flere gange i romanen berøres Steffans forhold til tvillingebroderen Mikael, der døde, da Steffan blev født. Har Steffan fortrængt Mikael og har han derved

forvoldt hans død? Er det den døde broders hævn, at Steffan under legen sprang forkert, styrtede ned og slog sig til krøbling? (pp. 39-40).

Kidde har ændret den døde broders navn til Mikael,³ hvilket formentlig har andre end rent æstetiske årsager. 'Mikael' betyder 'hvem er som Gud?', og i Apokalypsen («Johannes' Åbenbaring») er det Mikael, der på dommedag som englens anfører besejrer dragen, endelig vejer Mikael sjælene efter døden for at se, om deres gode eller onde gerninger er tungest.⁴ Tilsvarende er Steffan (Stefan) navnet på den første kristne martyr.⁵

Steffan er altså i samme situation som Cesar hos Schiller: Han er brodermorder. Cesar hævner sin døde broder ved at tage sit eget liv og derved sone slægtens forbandelse: »Den alten Fluch des Hauses lös' ich sterbend auf./ Der freie Tod nur bricht die Kette des Geschicks« (v. 2640-41).

Ganske vist kan Steffans vanførhed ses som hævn for Mikaels død; men for Steffan rækker skyldspørgsmålet ud over den personlige skyld. I Sveriges krige er der meget at sone: Soldaternes ødelagte skæbner og deres troskab, som belønnes med de stores forræderi, uden at Jorden fik sin hellige glød tilbage.

Navnesymbolikken tyder på, at når det drejer sig om at sone jærnets forbandelse forener Steffan sin egen rolle som martyr med Mikaels opgave som det ondes endelige betvinger. Kun Kristus havde en lignende dobbelt mission.

* Henvisninger til *Jærnet* gælder Det danske Sprog- og Litteraturselskabs nyudgave (i korrektur) ved Knud Bjarne Gjesing. Af hensyn til dennes efterskrift har jeg bevidst undladt at undersøge hovedpersonernes psykologi, men har begrænset mig til lighedspunkterne mellem *Jærnet* og *Die Braut von Messina*. Henvisninger til dette værk gælder Siegfried Seidel hrsg., 'Die Braut von Messina. Wilhelm Tell. Die Huldigung der Künste' *Schillers Werke. Nationalausgabe X*, Weimar 1980.

Noter

1. Note til p. 74 ved Knud Bjarne Gjesing.
2. »Sixten Råbock, han lød som Yngling, fik Lov at ofre – og fri sig! Forgæves! i forbryderiske Krige? Jærnets Fester forgæves! O Kortsyn! – Sixten, Gustavianerne, Karolinerne, gav de ikke, for korte eller lange Sværd, Jorden dens Lød tilbage, dens rette hellige Glød? Forrådte, forladte var de tro...« (p. 266).
3. Knud Bjarne Gjesings note til p. 39.
4. *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder XI*, Kbh. 1966, sp. 616-618; Knud Banning, 'Michael Sjølevejer. Et bidrag til forståelsen af sjælevejningsscenen på danske kalkmalerier fra middelalderen', *Kirkehistoriske Samlinger* 1971, passim; Tom W. Petersen, *Sjølevejningen i dansk kalkmaleri* (upubliceret speciale i historie, Københavns Universitet 1974), passim.
5. *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder XVII*, Kbh. 1972, sp. 111. Der er snarest tale om diakonen Stefan end om den fra viser og billed-

kunst kendte Staffan, der var tjener eller stalddreng hos kong Herodes, cf. *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder XVII*, sp. 23-30.

Thomas Riis

Rubows litterære sandhed

En fremstilling af Paul V. Rubow som litteraturvidenskabsmand og kritiker (SSO nr. 290, 1976: *Tradition og fantasi*) lod jeg udmunde i nogle fortolkninger af et motto den aldrende Rubow brugte på to af sine bøger: 2. udg. af *Litterære Studier*, 1949, og *Hamlet i Original og oversættelse*, 1961. Det lyder: *Il y a une vérité littéraire*, og er forsynet med ophavsnavnet *Brunetière*.

Fortolkningerne kan nok gå an hvor de står; og den franske litteraturhistoriker Ferdinand Brunetière (1849-1906) har en vigtig plads i fremstillingen, fordi han gav den unge Rubow læresætningen om genretradition som hjørnestenen i litteraturhistorien, og fordi bataljerne mellem Brunetière (og E. Faguet) på den ene side og Anatole France (og J. Lemaître) på den anden side – om ved 1890 – om objektivitet og subjektivitet i litteraturkritikken har en dyb genklang i Rubows eget forfatterskab. Han gik fra den Brunetière'ske videnskabelighed, der præger fx *H. C. Andersens Eventyr*, 1927, til den France'ske impressionistiske og causerende kunst, fx i essayet om Racine, 1940. Men beholdt dog altid aktier i begge arter af kritik. Brunetières navn kan endnu påberåbes ved nogle af hans sene skrifter, som sagt.

Dog var der den kedelige omstændighed at det ikke var lykkedes mig at *finde* sætningen om den litterære sandhed hos Brunetière. Nuvel – der er meget jeg ikke har fundet eller identificeret i Rubows kilder og kontekster, og Brunetières forfatterskab er ganske omfattende. En dag vil sætningen måske vise sig i et af hans mange bind.

Forinden er den imidlertid nu antruffet på modsat hold, nemlig i Anatole Frances litterære kritik, i det første af de fire bind han under titlen *La vie littéraire* (Paris 1888-92) udvalgte af sine anmeldelser og causerier i *Le Temps*. Den pågældende artikel (bd. I, s. 73-83) hedder »Un roman et un ordre du jour – *Le Cavalier Miserey*«. Anledningen er en roman af Abel Hermant om livet i en fransk kavaleri-afdeling, åbenbart et stykke deprimerende afbildningslitteratur; artiklen er i virkeligheden Frances undsigelse af den Zola-naturalistiske doktrin om skønlitteratur som videnskabelig afbildning. Et sted midtvejs skriver France omtrent således:

»Det er litteraturens pligt at bemærke det der er afgørende og belyse hvad der er skabt for lyset. Hvis den først holder op med at udvælge og at elske, så er den falden ligesom den kvinde der er ligeglad med hvem hun hengiver sig til. Der gives en litterær sandhed (*Il y a une vérité littéraire*) lige så vel som en videnskabelig sandhed, og De kender nok navnet på den litterære sandhed. Den hedder poesi. I kunsten er det sådan at alt hvad der ikke er smukt, det er falsk. Om så hver eneste detalje i Hr. Abel Hermants bog var fuldstændig nøjagtigt taget af, så ville jeg sige at helheden var uden sandhed, fordi den er uden poesi.« (*La vie litt.*, I, 78 f.).